

Д-р Андрија Лаиновић

АРХИВСКИ МАТЕРИЈАЛ ЗА ИСТОРИЈУ НАШИХ НАРОДА У ШАТИЈОНУ НА СЕНИ

У малом француском граду Шатијону на Сени налази се неколико споменика који потсећају на историјске догађаје који су се десили у прошлости овога градића. У њему се налази и један добро уређени археолошки музеј са изванредно значајним предметима из далеке прошлости који су нађени у оближњем насељу Викс (Vix). Посебну пажњу привлаче неки предмети који су припадали маршалу Мармону (његов маршалски шешир, палица, декорације, ручна торба итд) а нарочито његова архива коју је он завештао Шатијону као свом месту рођења. Ова архива или Мармонови папири ((*Papiers Marmont*), како се друкчије зове, сачињавају документи који су у вези са војничком каријером и војним походима овог Наполеоновог војсковође, који је носио титулу војводе од Дубровника (*Duc de Raguse*) и био за неко време гувернер Илирских провинција.

Мармоново име везано је за један период историје наших народа у коме је он одиграо видну улогу, о чему у овом Архиву има доста података. Кроз њих се даде јасно сагледати каква је била ситуација у у оним нашим крајевима које је била окупирали француска војска почетком прошлог века. Према томе, Архив садржи важну грађу за нашу историјску науку која није довољно ни проучена ни искоришћена. Међутим садашње стање Архива је прилично занемарено. Архив није научно обрађен и сређен за проучавање. Штавише није довољно ни заштићен. Налази се на спрату једне прилично запуштене средњевековне грађевине, међу старим књигама и часописима, који такође нису сређени и заштићени, а саставни је део доста богате и уређене позајмне Градске библиотеке, која се налази у приземљу исте зграде. Сав тај стари материјал лежи по полицама или једноставно на поду изложен свим неугодностима које долазе од оваквих зграда. Због свега тога је рад у Архиву отежан, а нарочито у зимско доба, када смо се ми у њему нашли.

Архив су веома мало користили и француски историчари. То се може рећи и за наше научне раднике што зачуђује утолико више што је питање француске окупације наших земаља и питање Илирских провинција, о чему у овом Архиву има доста података, било предмет многих радова на српскохрватском, словеначком и француском језику. По

једном нашем рачунању о овом је питању већ до сада објављено преко 120 радова од преко 50 разних аутора почев од Пол Пизанија (Paul Pisani, *Les journaux français dans les Provinces illyriennes pendant l'époque impériale*, Paris 1887) па до најновијих радова (Rudolf Maixner, Charles Nodier et l'Illyrie, Paris 1960, и Midhat Šamić, *Les voyageurs français du 18e siècle et au début du 19e et les pays tels qu'ils l'ont vu*, Paris 1960). Сви ти радови, наравно, нису подједнако на научној висини. Има међу њима доста површних, публицистичких и пригодних краћих и дужих прилога у којима се понављају или парафразирају већ познате чињенице али им је заједничка црта што су рађени без консултације шатијонског архива. Изузеци су веома ретки. Француз Огист Боп (Auguste Boppe) послужио се овим Архивом само за неке податке чисто војног карактера у свом раду: *La Croatie militaire 1809—1813*, Paris—Nancy 1900. Шатијонски архив користио је и д-р Петар И. Поповић за неколико својих чланака који су објављени у предратном цетињском часопису „Записи” и за своју студију „Француско-српски односи за време Првог српског устанка, Наполеон и Карађорђе”, Београд 1933. У Архиву је дуже радила и највише га користила д-р Мелита Стеле-Пивец за своју изванредно добро документовану и научно обрађену студију: „*La vie économique des Provinces illyriennes*”, Paris 1930. У новије доба Архивом се послужио и Француз Marie Saint-Marc за свој рад: „*Le maréchal Marmont, duc de Raguse, 1774—1852*”, Paris 1957.

Шатијонски архив није довољно ни познат у научним круговима. Код нас су о њему писали, али доста кратко: д-р Мелита Стеле-Пивец у свом чланку: „*Illyrie v Châtillon-sur-Seine*, Ljubljana 1924—1925, *Čas*, страна 24—26; д-р Петар И. Поповић у својим поменутиим чланцима и д-р Рудолф Мајкснер у приказу „*Izvjestaj o naučnom radu u Francuskoj*”, — *Ljetopis JAZU*, knj. 63, страна 443—445, Загреб 1959.

Архив није велик. Он сада има 86 дебелих свежњева — фасцикла, које су веома давно увијене и сређене на административни начин. На полеђини сваке фасцикле обележено је оловком име земље о којој дотични документи говоре. Од тих 86 фасцикла 24 садрже материјал који се односи на наше земље и обележене су реџу Illyrie. Оне нас у овом приказу једино интересују. Документи у тим фасциклама садрже разне податке економске, војне, политичке, просветне, административне и друге природе. Ипак, то је само један део великог архивског материјала из Наполеоновог доба који се налази у другим Архивима, код нас и у иностранству, а посебно у париским архивима: министарства рата, спољних послова и француског државног архива. Зато је потребно да се проверавају подаци и врше поређења са материјалом који се налази у свим овим архивима кад се проучава неко питање из овог периода историје наших народа. Шатијонски архив садржи углавном оригиналне документе али има и нешто концепата, дупликата и копија чији се оригинали налазе у другим архивима. Сав тај материјал је у добром стању и читко писан на француском језику а нешто мало на италијанском и немачком. Уз неке извештаје и друге званичне списе има нешто прилога на нашем језику. У неким фасциклама материјал је испретуран и то ствара тешкоћу

при раду, али већином он је груписан по предмету и годинама и увијен у посебне омоте на којима је кратко назначен предмет и година којој припада. То даје могућност да се добије општа представа о садржини овог Архива. Ми ћемо то покушати да овде урадимо излажући садржај сваке фасцикле редом по бројевима који су на њима означени, али не улазећи у детаље или у било какав коментар и обраду, јер је то предмет посебног рада.

Фасцикла број 1

Садржи разне документе који нису сређени. Међу њима као најважнији налази се: *Rapporto generale sopra la Provincia delle Bocche di Cattaro del Delegato di Governo Luigi Paulucci, 1810.* — Овај рукопис има 134 странице са 19 страница прилога. Писан је веома читко на италијанском језику и повезан је у облику књиге.

Фасцикла број 2

Садржи разне испретуране документе. Овде су: извештаји из Книна, Трогира, Сплита, Задра, Шибеника, Дубровника, Котора. Затим подаци о подизању путева кроз Далмацију, о дувану и контрибуцијама. Ту су и разна писма шефа штаба „илирске“ војске из 1809 године и нека писма које је Мармон добијао, као на пример: Мустафа бег, командант тврђаве Вакуфа, пише му 25 *Rebu-ul-Evvel* 1225 године. Истичући склопљено пријатељство са Мармоном бег јавља да му не може осигурати тражену стоку за војску и шаље му на поклон једног оседланог коња и лулу са амбром. — Капетан Биже (*Bigex*) шаље му пет опширних извештаја о ситуацији у Србији, и то: из Ниша од 22 марта и из Видина 8, 9, 17 и 18 априла 1807 године. — Командант Меријаж (*Mériage*) шаље извештај на четири странице из Видина од 21 марта 1809, а *Nicol, chargé d'Orient*, пише из Јањине 5 и 9 априла 1807.

Фасцикла број 3

Између осталог овде се налази и писмо архимандрита Герасима Зелића које је послао из Париза 25 марта 1810 године кнезу Куракину и маршалу Мармону у вези са црквама у Далмацији. Писмо је на српском језику, писано старословенским писмом и преведено на италијански.

Фасцикла број 4

1. — *Lettres du Chef d'Etat Major de Ljubljana*
2. — *Administration militaire*. Стање и снабдевање војске.
3. — Разна кореспонденција. Многи концепти писама.
4. — *Lettres de Mr Stratico, Résident de la Dalmatie à la cour de Milan* (1810).
5. — *Lettres de Mr Davide, Consul général à Travnik* (1810).

6. — Lettres du Ministre des finances
7. — Lettres du Ministre de l'Intérieur et de la Police du Royaume d'Italie
8. — Lettres du Consul général Marc-Bruère de Scutari (1810)

Фасцикла број 5

1. — Извештаји генерала Клозела (Clausel) о побуни у Боки
2. — Опширни подаци о Трсту
3. — Lettres du proveditore generale Dandolo (1809)
4. — Копије наређења 1809—10 године уз деловодни протокол

Фасцикла број 6

1. — Lettres de Mr Davide, janvier-février—mars 1809
2. — Lettres de l'administration Générale de Raguse et de Cattaro
3. — Correspondance du Provediteur Général Dandolo de 1809
4. — Commissaires Généraux de Police (1810)
5. — Lettres des Intendants de Provinces (1810)
6. — Commission Générale de Justice (rapports divers)

Фасцикла број 7

1. — Administration générale de Raguse et de Cattaro, septembre 1810 (има само 4 неважна писма)
2. — Direction de la loterie (1810). — Организација илирске лутрије
3. — Postes civiles (1810).
4. — Intendance générale (août 1810)
5. — Administration générale de Raguse et de Cattaro (1810)
6. — Lettres du Provediteur générale (1808)
7. — Relations extérieures. — Lettres de Marc-Bruère de 1809
8. — Instructions publique. Projets d'arrêtés

Фасцикла број 8

Садржи велики број докумената који нису сређени. Међу њима налазе се извештаји Павла Томића, генералштабног француског официра и предестинираног француског конзула код Црногораца из 1808 године.

Фасцикла број 9 маркирана је двапут

1. — Autorités communales 1810
2. — Préfet d'Istrie
3. — Rapports divers
4. — Trésorerie

Друга фасцикла под овим бројем није сређена и садржи углавном материјал за Црну Гору, Боку, Босну и Далмацију. Поред тога овде су и ови мемоари:

Mémoire sur la Bosnie de 1806 на 16 страна и још један из 1808.
 Mémoire sur la Dalmatie de 6-VIII-1806 на 30 страница
 Mémoire sur l'Herzégovine de 28-VII-1807 на 5 страница
 Rapport sur l'état politique et militaire de la Province des Bouches
 de Cattaro од 16 страница.

Овде су и извештаји Марк-Бриера из Скадра из 1807 године.

Фасцикла број 10 маркирана је такође двапут

1. — Projets italiens
2. — Budget, — janvier 1810
3. — Douanes
4. — Travail du Secrétaire général du Gouvernement.
5. — Commissaire de guerre à Zara.

Друга фасцикла под овим бројем садржи:

1. — Концепте разних писама и наређења из 1808 године
2. — Intendance générale, janvier, février, mars 1810
3. — Lettres des généraux, janvier 1810.

Фасцикла број 11

1. — Rapport sommaire des événements qui ont eu lieu à Scutari et les pays adjacents, depuis la mort de feu Ibrahim Pacha jusqu'à la fin de mars 1810, — adressé à S. E. Monsieur le Maréchal Duc de Raguse par Marc-Bruère, Consul général de France à Scutari, du 25 mars 1810.

Извештај има 25 странице које су лепо писане, добро очуване и повезане у облику свеске.

2. — Rapporto del Delegato di Governo nella Provincia di Cattaro о раду и организацији della Congregazione di Carita Cristiana од 12 октобра 1808 године.

3. — Текст одлуке о оснивању Комисије за школе у Котору са постављеним задацима и текст говора који је том приликом одржан са потписом Буровића и датумом 23 октобра 1808 године.

4. — Brouillons de lettres из 1806 године (има их много)

5. — Lettres et status de dépenses de l'administration Générale de Raguse et de Cattaro.

Фасцикла број 12

Садржи велики број Copies de lettres за сваки месец 1810 године и Brouillons de lettres.

Фасцикла број 13

1. — Lettres des intendants de provinces
2. — Forêts
3. — Administration générale de Raguse et de Cattaro
4. — Conseils d'administration et Consuls
5. — Lettres des Généraux, février 1810
6. — Lettres des Consuls de France et des Pachas de 1808 (Овде

су извештаји Томића, Марк-Бриера, пуковника Манжена, (Mengin) пуковника Виале де Сомијера (Vialla de Sommières), писма црногорског владике Петра I и неких других лица.

Фасцикла број 14

1. — Lettres de l'ordonnateur et du Payeur général, 1808
2. — Comptabilité de l'Employé aux réparations des routes
3. — Разни планови, цртежи и признанице о путевима
4. — Mines
5. — Lettres de Mr Davide, Consul général en Bosnie (1808)

Фасцикле број 15 и 16 не постоје

Фасцикла број 17

1. — Lettres des Généraux de 1810 (два омота)
2. — Lettres du Ministre de la Guerre du Royaume d'Italie, 1810
3. — Lettres des Intendants de provinces, 1810
4. — Délégués du Gouvernement en Dalmatie 1810
5. — Marine 1810 (садржи доста папира).

Фасцикла број 18 не постоји

Фасцикла број 19

Садржи доста несређених докумената из Будве, Котора и Скадра.

Фасцикла број 20

Садржи многе документе из 1806 године

Фасцикле број 21 и 22 не постоје

Фасцикла број 23

1. — Relations extérieures
2. — Tribunaux
3. — Evêques. — Овде се налази писмо Венедикта Краљевића из Шибеника којим се захваљује на наименовању за епископа у Далмацији и Боки Которској од 4 маја 1810 године.
4. — Intendance générale
5. — Lettres de Mr Davide, Consul général en Bosnie de 1811.
6. — Lettres diverses.

Фасцикла број 24

Није сређена.

Фасцикла број 25 не постоји

Фасцикла број 26

1. — *Lettres diverses*. — Овде су два писма адмирала Сењавина из Котора од 28 јула и 22 августа (3 септембра) 1806 године
2. — *Lettres de Provéditeur général de 1807*
3. — *Lettres de Mr Pouqueville, consul général de France près du Pacha de Janina de 1807*
4. — *Lettres Ministerielles*
5. — *Lettres du Ministre de la Guerre de 1806*
6. — *Lettres de Provéditeur général de 1806*
7. — *Intendance générale, juin, juillet, novembre 1810*
8. — *Lettres de Mr Davide, consul générale en Bosnie de 1807*

Без броја су ове фасцикле :

I

1. — Концепти многих писама
2. — *Lettres des généraux, 1810*
3. — *Administration générale, — Raguse et Cattaro, 1810*
4. — *Lettres d'Administration générale de Raguse et de la Province de Cattaro, 1808.*

II

1. — *Intendance générale, 1810*
2. — *Lettres des généraux, 1810.*

За наше земље има докумената и у фасцикли која носи назив: *Pièces justificatives aux Mémoires.*

Овде су сакупљени документарни прилози за оно што Мармон излаже у својим објављеним „Мемоарима“. Од интереса су међу њима извештаји које су му послали његови потчињени генерали Лористон (*Lauriston*) и Лоне (*Launey*) о борбама са Црногорцима и Русима код Никшића и Требиња 1807 године.

Конзулски извештаји

У читавом овом архивском материјалу посебну пажњу привлаче оригинални и до сада непознати конзулски извештаји француских конзула: Марк-Бриера из Скадра, Павла Томића из Будве и један број непознатих извештаја конзула Давида из Травника. О њима, нарочито о извештајима прве двојице, изложили смо нешто детаљнији приказ у раду: „Монтенегрина у Шатијону на Сени“ који је објављен на Цетињу у „Библиографском вјеснику“ за 1963 годину. Зато ћемо овде о њима изложити само основне податке.

Од Марк-Бриера успели смо да пронађемо 134 извештаја из 1806, 1807, 1808, 1809 и 1810 године. У њима се углавном говори о приликама у Скадру и Албанији, али има помена и о догађајима који су се збивали и у нашим народима, посебно у Црној Гори и Боки. Приказаћемо овде њихов број по годинама и датумима кад су писани.

Из 1806 година има само 1 извештај, и то од 6 фебруара.

Из 1807 има их 18, и то: 6 и 7 јануар, 12 и 22 фебруар; из априла су од 1, који је пола у шифрама, онда још један од 1 априла, затим од 7, 12, 20, 21, 22, пола је у шифрама, и од 23 априла; од 6 и 31 маја; 2 јуна (цео је у шифрама); 9 септембра (пола је у шифрама); 9 и 19 децембра.

Из 1808 године има 91 извештај нумерисани од броја 1, датиран са 11 јануар, до броја 96 од 5 децембра. Извештаји од 25 маја и 1 јуна означени су са бројем 43. Један је без датума. Извештај од 15 марта има четири прилога о обиству француских официра у Бару. Фале бројеви: 4, 7, 13, 16, 39, 40, 55, 76 и 81.

Из 1809 године има 13 извештаја, и то: два од 8 јануара, и од 9 15 и 22 јануара; затим од 1, 6, 8, 13, два од 19, 26 и 29 марта. Друге нисмо пронашли.

Из 1810 године има 11 извештаја, и то од 22, 25 и 26 марта; 1, 15, 18, 22 и 29 априла; 1 и 2 маја и од 3 јуна. Сви они говоре само о приликама у Албанији за посебним освртом на Али пашу Јањинског.

Од Павла Томића нашли смо 43 извештаја. Томића су Французи били одредили за свог конзула код Црногораца и он је дошао на Цетиње почетком 1808 године са акредитивним писмом маршала Мармона за владику Петра I. Пошто га Црногорци одлуком на својој скупштини нису хтели примити за конзула, Томић је пошао у Будву, која је била под Французима, и одатле је слао извештаје за Котор. Извештаји су у добром стању и нумерисани су од броја 3 до броја 44. Два прва немају броја, број 4 фали, а број 8 није датиран. По датумима извештаји су писани: 5, 9, 14, 18, 21, 24, без датума, 30 и 31 марта; 3, 9, 13, 15, 18, 23, 27, 29 априла; 1, 2, 7, 12, 14, 16, 18, 23, 25, 29, 30 маја; 1, 3, 6, 9, 10, 14, 19, 21, 22, 23, 26, 28, 29 јуна; 1 и 2 јула. Уз извештаје Томић је често слао и разне оригиналне или преведене прилоге. Међу њима налази се и неколико владиних писама.

Од конзула Давида има 186 извештаја из 1807, 1808, 1809, 1810 и 1811 године. Слати су из Травника осим четири из Сиња и два из Задра. По годинама они су овако заступљени:

Из 1807 године има их 87, почев од 10 јануара до 11 децембра
из 1808 године има их 41, почев од 1 јануара до 24 децембра
из 1809 године има их 16, почев од 10 јануара до 14 марта
из 1810 године има их 38, почев од 15 јануара до 21 децембра
из 1811 године има их 4 и то од 1, 14, 21 и 31 јануара.

Добар број ових Давидових извештаја већ је објављен. У нашем пометутом раду, говорећи о њима, уз сваком од њих ми смо навели његов редни број и датум тако да се може лако утврдити који су нео-објављени.

За десетак дана рада ми смо из овог Архива нотирали низ занимљивих података и преписали неке значајније документе, али тиме се рад ни издалека не исцрпљује. Архив треба у првом реду научно средити и обрадити и тако га припремити за научно коришћење. О томе треба да се заинтересују и наше научне установе. Рад на томе послу на би био дуг а преписивањем или микрофилмовањем онога што је од већег значаја обогатио би се наш архивски фонд важним материјалом за један период прошлости наших народа. При томе треба прегледати и фасцикле о којима овде нисмо говорили, јер постоји могућност да се у њима крије неки докуменат или податак за историју наших народа.

Можда ће овај приказ побудити интересовање за један такав посао.

Д-р Андрија ЛАИНОВИЋ

DOCUMENTATION CONCERNANT L'HISTOIRE DES PEUPLES YOUGOSLAVES A CHÂTILLON-SUR-SEINE

RÉSUMÉ

La petite ville de Châtillon-sur-Seine (Côte d'Or) en France attire l'attention des historiens par un joli musée archéologique où sont exposés les objets trouvés à Vix, et par les Archives du maréchal Marmont, appelées souvent Papiers Marmont.

De son vivant déjà, le fameux général de l'armée napoléonienne, avait légué ses papiers à Châtillon-sur-Seine, sa ville natale. Ils représentent une riche documentation, d'ordre privée et officielle, sur la situation et les événements politiques, militaires et administratifs auxquels il avait participé pendant sa carrière du chef de l'armée française. Ces archives, appartenant aujourd'hui à la Bibliothèque municipale de Châtillon-sur-Seine, sont rassemblées en 86 liasses dont chacune porte le nom du pays auquel les documents appartiennent.

24 de ces liasses sont marquées par le mot *Illyrie*. Elles renferment les documents relatifs à nos territoires occupés alors par les troupes françaises se trouvant sous le commandement du maréchal Marmont, à qui Napoléon Ier avait décerné le titre de Duc de Raguse. Plus tard le maréchal Marmont est devenu Gouverneur des Provinces Illyriennes.

L'occupation française de certaines régions de nos pays a été assez bien étudiée dans l'historiographie yougoslave mais, dans la plupart des cas, les Papiers Marmont n'ont pas été consultés. Les lacunes y sont donc évidentes. Aussi les recherches historiques des Papiers Marmont s'imposent-elles comme un devoir à l'historiographie yougoslave.

Pour montrer l'importance scientifique des Archives Marmont, nous avons exposé le contenu de chaque liasse tel qu'il se présente sur l'enveloppe de la liasse même.